

Tema

«En arrangør som utfordrer sin sponsor, vil miste sin støtte. En kunstner som er for servil, vil på sin side miste troverdighet. Er det mulig å inngå nødvendige kompromisser uten å miste sin egen identitet?»

Kampen om det utvidede kulturfeltet

Billedkunstneren Marianne Darlén Solhaugstrand er kurator og prosjektleder for Artic Challenge – Site Specific.

Marianne Darlén Solhaugstrand

1181 meter over havet på den lille øya Andørja står det i dag oppført en gravstein over det utvidede kulturbegrepet. Med påskriften «Don't mention the salmon» troner steinen over et lokalsamfunn som forsøkte å ta det utvidede kulturbegrep på alvor, et trist ettermæle for et prosjekt som ønsket å forene to kulturuttrykk i samme festival. Er det naivt å satse på kunst i samarbeid med alternative arenaer?

Artic Challenge – Site Specific er et kunstarrangement som har funnet sted i tett samarbeid med en av Nord-Norges største idrettsfestivaler. Som kurator og prosjektleder for arrangementet mener jeg at det er grunn til å glede seg over en internasjonal trend, hvor kunsten i økende grad når ut til et nytt publikum gjennom etablerte arrangementer. Etter at vi i år så oss nødt til å avslutte dette samarbeidet to år tidligere enn planlagt, ønsker jeg imidlertid også å dele noen refleksjoner omkring de mekanismene som er i spill når ulike representanter for det utvidede kulturbegrepet ønsker å operere på samme arena.

Den politiske viljen til å skape et inkluderende kulturfelt, har røtter tilbake til tidlig 70-tall. Ideen om at skapende kunst, idrett og amatørvirksomhet skulle likebehandles, sprang opprinnelig ut av ønsket om å utviske sosiale forskjeller innenfor rammen av en norsk enhetskultur. Ifølge maktutredning og kulturforsker Siri Meyer ble kulturpolitikken i denne perioden underlagt byggingen av velferdsstaten. Arven etter dette tankegodset er høyst levende,

og i kjølvannet av denne politikken ser vi i dag flere ulike forsøk på møter mellom disse likestilte kulturuttrykkene. Dette utgjør etter hvert en såpass viktig arena, at det kan være på sin plass å snakke om et «utvidet kulturfelt». Det er imidlertid viktig å huske at dette feltet i praksis struktureres i brytningen mellom allerede etablerte felter med svært ulik logikk, og det er ikke uproblematisk.

Inklusjon på hvilke premisser?

Når vi i dag ser stor politisk vilje til å inkludere nye arenaer for kulturformidling, er det på mange måter en fortsettelse av det egalitære prosjektet som ble initiert i 70-tallets inkluderende kulturmeldinger. Struktureringen av «det utvidede kulturfeltet» er da også merkbart preget av politisk instrumentalisering. Man ønsker i kulturpolitikken å stimulere til samarbeidsprosjekter på tvers av faggrenser, man ønsker seg stedsutviklende tiltak, man ønsker å nå et sammensatt publikum og så videre. Denne formen for inklusivt kultursyn ser ut til å være skreddersydd for festivaler og arrangementer som ønsker å tilføre kunst til sitt repertoar.

Samtidig er markedstilpasningen av dette feltet en tiltagende trend. I løpet av de siste 20 årene har sponsorinntektene til kulturarrangementer vokst fra noen hundre millioner til nærmere fire milliarder. Under Sponsormøtet 2012 på Ullevål stadion ble det tatt til orde for at det øvrige kulturlivet må lære av idretten i møte med sponsorer. «Man må belage seg på større krav fra næringslivet i fremtiden.» var det tydelige budskapet fra hovedtaleren Jacob Lund, DNBS tidligere sponsorsjef.

Å nå ut til nye publikumsgrupper er selvfølgelig også interessant for kunstnere. KOROs nye uteromsatsning, URO, er et eksempel på at interessen for temporære kunstprosjekter er stor. Ved å vektlegge det offentlige roms funksjon som «møteplasser for deltakelse i offentlig diskusjon og debatt» flagger man også tydelig at kunstens potensial som motstand skal ivaretas. Dette er en viktig distinksjon. Kunst betyr i en slik sammenheng noe helt annet enn bare utsmykning.

Her er det potensielt mye å vinne for alle involverte. Samtidig er det kanskje slik at et møte mellom ulike systemer før eller senere gjør det nødvendig å korrigere ett eller flere av dem. Er det mulig å inngå nødvendige kompromisser uten å miste sin egen identitet? Kunstarrangementet Artic Challenge – Site Specific ble til i et ønske om å sette denne problemstillingen på spissen. Ved å forene de to ytterpunktene, kunst og idrett, i samme festival, ønsket vi å undersøke hvilke muligheter og begrensninger som lå i det utvidede kulturbegrepet. I samarbeid med idrettsfestivalen Tour de Andørja har vi siden 2010 årlig gjennomført et offentlig finansiert kunstarrangement. Vi har hatt som mål at kunstarrangementet skulle tematisere kunstens posisjon i kulturen. Det har vært viktig å ikke bare sammenstille, men også forsøke å likestille, de ulike kulturuttrykkene. I tillegg til å ha performanser og installasjoner i idrettsløypa, lot vi ulike relasjonelle kunstuttrykk følge idrettsutøverne inn i kunsten som deltagere og medskapere. Dermed ble også ulikhetene mellom de respektive forventningene til kunst og idrett tydelige.

Gjensidig kjærlighet?

Basert på tre års erfaring, er det tydelig at et slikt møte har et stort potensial. Forholdet mellom kunst og idrett kan neppe beskrives som et gjensidig kjærlighetsforhold. Likevel utviklet det seg på kort tid en interesse og forventning til kunsten, både hos de mange som jobbet frivillig for idrettsfestivalen, og hos publikum som ble eksponert for kommenterende kunst. Folk engasjerte seg både i de problemstillingene som ble tatt opp, og i kunstdelen av arrangementet generelt. Vi kunne sågar konstatere at det utviklet seg en lokal tilhørighet og stolthet knyttet til en festival som ønsket å utfordre deltagerens syn på eget felt og identitet. Vår erfaring er derfor at slike prosjekter kan fungere som ramme for en samtidskunst som oppfyller forventningene fra både politisk og markedsstyrt hold, og at dette ikke trenger å gå på bekostning av kunstnerisk integritet. Imidlertid opplevde vi også at kunst i et slikt samarbeide har noen tydelige utfordringer.

I et inklusivt kulturfelt kan det være vanskelig å svelge kunstens problematiserende rolle. Mens idretten ofte mottar lokale midler, og har en lang tradisjon for å skape lokal identitet og folkefest, forventer man at kunsten skal stille spørsmål – og den er helt avhengig av å kunne ytre seg fritt, selv når disse spørsmålene er ubehagelige. Da et av de planlagte kunstverkene for Artic Challenge – Site Specific 2012 tematiserte lakseoppdrett, som også er næringen til en av idrettsfestivalens lokale samarbeidspartnere, ble ideen om arrangementet som et offentlig diskursivt rom satt på prøve.

Det hadde allerede blitt gjennomført flere potensielt kontroversielle kunstprosjekter, og derfor ble

kontrasten stor når idrettsledelsen nå tok kontakt med kunstnerne direkte for å forsøke å endre på konseptet. Det oppsto en situasjon hvor frontene ble gradvis mer steile, samtidig som min kuratoriske posisjon ble sterkt utfordret. Konflikten preget også mange av de lokale frivillige som hadde investert tid og krefter i arrangementet. De fleste så på arrangementet som én festival, og å bli tvunget til å velge side falt derfor mange tungt for brystet. I vår undersøkelse hadde vi ønsket å belyse hvilke muligheter og utfordringer som ligger i det utvidede kulturfeltet. Nå kunne det virke som vi falt for eget grep. Utfordringen ble for stor. Etter flere runder med forsøk på dialog, så vi dessverre at samarbeidet måtte avsluttes dersom grunnpremisset for den kunstneriske undersøkelsen ikke skulle endres.

Dobbel bestilling

Å forene denne type motstridende interesser vil være en utfordring for alle kunstnere som jobber i det utvidede kulturfeltet. En arrangør som utfordrer sin sponsor, vil miste sin støtte. En kunstner som er for servil, vil på sin side miste troverdighet. Fra kulturpolitisk hold forsøker man å balansere mellom en inklusiv tilnærming med røtter i det utvidede kulturbegrepet og en eksklusiv tilnærming som tar hensyn til kunstens autonomi. I praksis får kunstfeltet dermed en dobbel bestilling.

Statlige oppdragsgivere klarer langt på vei å styre unna dilemmaet. Statoil er et eksempel på en næringsaktør som ser ut til å ha funnet en mellomposisjon hvor hensynet til kunstens autonomi og dens kraft som motstand kan ivaretas, og både

KORO (Kunst i offentlige rom) og kulturrådet tilrettelegger for støtte til den som ønsker å kritisere alle typer makt – også den statlige. Spørsmålet om det finnes en mellomposisjon også i arrangementer som er avhengige av et samarbeid med aktører fra andre felter, er imidlertid overlatt til kunstfeltet selv. Det kan være noe paradoksalt over en kunst- og kulturpolitikk som oppfordrer til et inkluderende kulturfelt, samtidig som statlig støtte til kunstnere i økende grad avhenger av en kvalitetssikring som har autonomi og eksklusivitet som målestokk.

I disse dager planlegger Fritt ord en internasjonal debatt om ytringsfrihet i kunsten. Jeg håper dette også kan bli en mulighet for å se nærmere på noen av de strukturelle begrensningene i vår hjemlige praksis. I en tid hvor garantiinntekten er utfaset og det lokkes med stadig flere prosjektbaserte stipender, vil disse ofte måtte realiseres i tett samarbeid med aktører fra andre felt. Det må imidlertid ikke bli slik at entusiasmen over å nå ut til nye publikumsgrupper endrer rammen for hva kunst kan tillate seg å være. I konkurranse med stadig mer profesjonelle aktører trenger vi, som kunstnere og kuratorer, kunnskap om disse mekanismene. Kanskje er det også nødvendig med en ytterligere tilrettelegging gjennom lovverk og avtaler. Her kan Norske Billedkunstnere spille en viktig rolle. Dette er en problemstilling som berører all kunst som produseres på alternative arenaer, og jeg mener det er viktig å ta en debatt om emnet.

Les om festivalsamarbeidet som ble brutt på s. 11.